

RETOUCHER

(3) Scherven brengen geluk

Inleiding

Het is alweer twee jaar geleden (2019) dat De Lier de 15e verjaardag vierde. En opnieuw stelt zich de vraag: waaruit bestaat onze (je ontkomt niet aan het woord) 'identiteit' als Liergemeenschap? Voor de overweging van vandaag vonden we inspiratie in een artikel van André Lascaris, de in 2017 overleden Nederlandse dominicaan, vredesactivist en kenner van het werk van René Girard.

Lascaris stelt dat er, in de geschiedenis, verschillende manieren zijn waarop groepen hun identiteit vormen. Om het wat overzichtelijk te houden onderscheidt hij er drie: een voormoderne -, een moderne - en (in de huidige samenleving) een postmoderne identiteitsvorming.

(Wie zich hier wat in wil verdiepen kan bij mij het artikel opvragen.)

Iedere poging om een 'identiteit' te bepalen bevat elementen van rivaliteit en geweld. Kunnen elementen uit de christelijke traditie hierin inzicht bieden of moeten ze afgewezen worden als hopeloos premodern? Welke beelden en oriëntatiepunten zijn van betekenis voor de vorming van een christelijk identiteit in onze postmoderne wereld? Welke beelden kiezen we? Wat houden we ons als spiegel voor?

André Lascaris doet ons de suggestie voor een tamelijk onbekend verhaal uit Handelingen over Paulus en Silas in Fillipi. Lascaris suggereert ons om te proberen de tekst als een 'film' voor je ogen te laten afspelen ... Het is dan ook een zeer filmische tekst.

Lezing

Onderweg naar de gebedsplaats kwam er eens een slavin op ons af die een helderziende geest had en met haar waarzeggerij voor haar eigenaars veel geld verdiende. Zij liep Paulus en ons achterna en schreeuwde aldoo: 'Deze mensen zijn dienaren van de allerhoogste God. Ze verkondigen u de weg naar de redding'. Dat deed ze vele dagen achtereen. Toen het Paulus te veel werd, draaide hij zich om en zei tegen de geest: 'In Naam van Jezus Christus beveel ik je uit haar weg te gaan'. Op dit ogenblik ging hij weg. Toen haar eigenaars hun hoop op inkomsten vervlogen zagen, grepen ze Paulus en Silas vast en sleurden hen naar het stadsbestuur op het plein; ze brachten ze voor de pretoren en zeiden: 'Deze mensen brengen onrust in onze stad. Het zijn Joden en ze verkondigen zeden en gewoonten die wij als Romeinen niet mogen overnemen of volgen'. Ook het volk keerde zich tegen hen en de pretoren rukten hun de kleren van het lijf en lieten hen met stokken afranselen. Toen men hun een flink aantal slagen had toegediend, zetten ze hen in de gevangenis en ze gaven de cipier bevel om hen streng te bewaken. Op dit bevel zette hij hen in de binnenste kerker en sloot hun voeten in het blok. Rond middernacht zongen Paulus en Silas hun gebeden voor God, terwijl de gevangenen toeluisterden. Plotseling deed zich een zo zware aardshok voor dat de fundamenten van de gevangenis schudden. Meteen gingen alle deuren open en sprongen bij iedereen de boeien los. De cipier schoot wakker en toen hij de deuren van de gevangenis open zag staan, trok hij zijn zwaard en wilde zelfmoord plegen, omdat hij dacht dat de gevangenen ontsnapt waren. Maar Paulus schreeuwde: 'Doe uzelf geen kwaad, we zijn er nog allemaal!' Hij vroeg om licht, rende naar binnen en viel bevend voor Paulus en Silas neer; daarop ging hij met hen naar buiten en zei: 'Heren, wat moet ik doen om gered te worden?' Zij antwoordden: 'Geloof in de Heer Jezus; dan zult u gered worden, u en al uw huisgenoten'. En ze verkondigden het woord van de Heer aan hem en aan al zijn huisgenoten. Nog op dat uur van de nacht nam hij hen mee om hun wonden te wassen. Meteen daarna liet hij zich met al de zijnen dopen. Hij nam hen mee naar zijn woning en zette hun een maaltijd voor; met al zijn huisgenoten verheugde hij zich omdat hij nu in God geloofde.

Handelingen 16, 16-34 - KBS-vertaling 1995)

Overweging

Voor de hedendaagse lezer is dit een goed geschreven verhaal. Een TV-maker zou best iets kunnen doen met dit verhaal. Het is beeldrijk: de helderziende slavin, de arrestatie van Paulus en Silas, de massascène op het plein, de geseling, het opsluiten en zingen in de gevangenis. De beeldenmaker houdt bepaalde scènes misschien beter wat summier: de prediking, het dopen. Dat zijn beelden waarmee de kijker zich niet gemakkelijk kan identificeren. Elementen die een grote rol spelen in populaire series kunnen in dit verhaal herkend worden: conflict, schuld, verlossing, helden die uitsteken boven het niveau van het kijkend publiek. De beeldenmaker bekommert zich niet over de mogelijke betekenis van het verhaal.

Lezen we dit verhaal minder oppervlakkig, dan realiseren we ons dat het uit een ander, voormoderne culturele orde stamt. Deze accepteerde slavernij als iets onvermijdelijk. Ze was patriarchaal: onder de 'huisgenoten' van de cipier bevond zich hoogstwaarschijnlijk ook zijn vrouw. Haar wordt in het verhaal niets gevraagd: het is hier vanzelfsprekend dat zij de keuze van haar man volgt. De geseling en opsluiting van Paulus en Silas met instemming van het volk is een vorm van lynchen; het is een zondebokritueel. De (voormoderne) Romeinse gemeenschap van Fillipi wordt door gezamenlijk uitdrijving van deze twee bevestigd in haar identiteit, slavernij en patriarchaat inbegrepen. Paulus en Silas zijn zondebokken, de 'ander', de 'vreemdeling' bij uitstek. De uitdrijving van de helderziende geest is eigenlijk een bevrijding, maar wordt ervaren als een bedreiging. De economie, winst uit slavernij, wordt ondergraven. En ook de religieuze orde wordt bedreigd: de vrouw heeft een geest die verbonden is met het orakel van de god Apollo in Delphi.

De bekering van de cipier betekent echter het begin van de ondergang van deze orde. Het is opvallend hoe weinig raadselachtig en miraculeus dit verhaal is: de genezing van de helderziende slavin wordt als iets alledaags verteld, de aardbeving als een gewone gebeurtenis, wat ook zo is in Noord-Macedonië. Dit verhaal strijkt tegen de haren in van alle mensen van onze tijd die op hun spirituele zoektocht heil verwachten van het esoterische en buitenissige. Evenmin gaat het mee met de romantische en pathetische dromen van een revolutie die in één klap heel de wereld verandert. Alhoewel er in het verhaal wel aanzetten tot een diepgaande verandering aanwezig zijn.

De 'huisgenoten' worden nog als een van de cipier afhankelijke groep gezien en hebben nog geen eigen individualiteit, ... de toekomst van de slavin blijft voor ons verborgen. De schrijver van het verhaal geeft er geen blijk van deze implicaties te zien. Het verhaal is 'slechts' zaad voor een diep ingrijpende verandering.

De grote omkering in dit verhaal is dat de cipier de wonden wast van mensen die bij uitstek de 'anderen' zijn, gevangenen, vreemden, de zondebokken. Het alledaagse, de zorg voor het lichaam van de ander, wordt in het centrum geplaatst. De cipier vertegenwoordigt de officiële maatschappij. Normaal ligt de toekomst voor de gevangenen in het zich weer mogen aansluiten bij degenen die hen eerder uit hun midden verdreven hebben. Hier gebeurt het omgekeerde: de cipier sluit zich aan bij de gevangenen. Zijn identiteit die berust op het verschil tussen hemzelf en zijn gevangenen valt in scherven- zijn poging tot zelfmoord symboliseert dit. Het wassen van de wonden, een taak die traditioneel bij vrouwen hoort, wordt door hemzelf gedaan, ... er wordt inbreuk gedaan op de patriarchale orde. De cipier bekommert zich er niet om of hij of zij gezien wordt, hij onttrekt zich aan het gevecht om de publieke aandacht en probeert zelf te zien. In dit gebeuren wordt hij een partner en gastheer van deze gevangenen en wordt hij als zodanig gezien en erkend. Terwijl de postmoderne mens zijn identiteit vindt door zichzelf in de aandacht te brengen en zich als slachtoffer presenteert, ontvangt de cipier zijn identiteit in het omzien naar mishandelde gevangenen. De wereld is vol levende scherven, gebroken mensen, mensen die op zichzelf geen geheel zijn, en daarom anderen nodig hebben. Het omzien naar deze levende scherven brengt geluk.

Tommy Vandendriessche
De Lier, 18 september 2021

Samenvattend, citerend en parafraserend uit: "Omzien naar scherven – op zoek naar identiteit van christenen" (André Lascaris) in: Lascaris A. Oosterveen L. en Willems A. (1996) Scherven brengen geluk – Identiteit en geloven in een wereld van verschillen" DSTS-cahier nr.6 (Nijmegen).